

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

УДК 37.013.3:811.111

Н. Авишенюк

*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ*

ВИКЛИКИ ДОМІНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

Домінування англійської мови у царині освіти й науки є очевидним. Свідченням цьому виступають результати дослідження «Зміни в академічній професії» (Changing Academic Profession), здійсненого, зокрема, з метою встановлення статусу англійської мови як сучасної універсальної мови міжнародного спілкування та інтернаціоналізації академічної професії в різних країнах. Дослідження, котре охопило 25.000 науковців і викладачів ВНЗ у 18 країнах світу на 5 континентах, показало, що 53 % респондентів використовують переважно англійську мову у своїй науково-освітній діяльності, з яких, 17 % – як рідну мову і 36 % – як додаткову [5, 11]. Директор Центру міжнародної вищої освіти при Бостонському університеті, професор Філіп Альтбах порівнює сучасне поширення англійської мови у науковому світі з пануванням латинської мови в університетах Середньовіччя. Науковець зауважує, що «латина» у XIII столітті виступала потужним засобом не лише інтернаціоналізації університетів, а й встановлення домінуючої ролі Католицької церкви в інтелектуальному й науковому розвитку суспільства. І лише протестантський Реформаційний рух Мартіна Лютера з яскраво вираженою ідеєю національної ідентичності сприяв становленню й розквіту національних мов та наукових еліт у європейських країнах [1, 2]. З кінця XIX – до середини XX ст. у європейських вишах викладання здійснювалося національними мовами, а для публікування наукових робіт перевага надавалася німецькій мові. Однак французька, російська та іспанська мови також мали суттєвий вплив на освітньо-наукову діяльність у межах свого регіону і колоніальних територій. Лише з середини 50-х рр. XX ст. англійська мова утвердилася як офіційна мова міжнародного спілкування, зокрема, й в освітньому та науковому просторі. Дослідники цього феномену (Ф. Альтбах, Д. Белен, М.Д. Каррі, Т. Лілліз, К. Гнацманн, Р. Г'юз, М. Ростен,) переконані, що одним із головних чинників експансії слід розглядати широке міжнародне визнання успішних англомовних академічних систем США, Великої Британії, Австралії, Канади, а також прискорений розвиток нових наукових шкіл у країнах колишньої Британської імперії – Індії, Пакистані, Південно-Африканській Республіці тощо. Адже внаслідок колонізації англійська мова стала офіційно визнаною державною мовою у 70 країнах світу, зокрема, Північної Америки, Південної й Східної Азії, Карибського регіону, Південно-Тихоокеанського регіону, Південної Африки, Австралії.

Нині англійська мова посідає позиції мови міжнародного співробітництва. Так, у звіті ОЕСР «Вища освіта до 2030. Глобалізація» (2009 р.) зазначається, що "англійська мова є пріоритетною у сфері бізнесу і професійного розвитку, а також єдиною глобальною мовою науки, дос-

ліджень та академічної літератури" [4, 32]. Такий стан справ не є випадковим, адже академічні англomовні спільноти, передусім США, забезпечують майже половину усього обсягу світового фінансування на дослідницькі проекти, є домівкою переважної більшості впливових високорейтингових університетів, а також приймають на навчання третину міжнародних студентів. Крім того, переважна більшість провідних наукових журналів друкуються англійською мовою, оскільки їхніми головними редакторами й дописувачами стають визнані у всьому світі професори університетів з англomовних країн, а новостворені дослідницькі мережі та академічні веб-сайти також функціонують на англійській мові. Наукові журнали та монографічні видання, опубліковані англійською мовою, посилено впливають на науковий світ та просування університетів на світовий рівень визнання. У розвинених країнах та тих, що швидко розвиваються, керівництво університетами спонукає професорсько-викладацький склад публікуватися у провідних англomовних наукових журналах, зокрема у Норвегії та Південній Кореї запроваджено спеціальні доплати за такі публікації. Крім того, останніми десятиліттями володіння англійською мовою визнано однією з ключових кваліфікацій для здійснення управлінської й менеджерської професійної діяльності, насамперед, завдяки поширенню магістерських програм з бізнесадміністрування, розроблених переважно американськими університетами.

Аналіз літературних джерел свідчить, що значний вплив англійська мова має на процес викладання й розвиток курікулумів в університетах більшості країн світу. Статистичні дані Світового Банку красномовно демонструють суттєву перевагу англomовних країн у навчанні студентів за моделлю індивідуальної академічної мобільності, а саме:

- Австралія, Велика Британія, Канада й США, зараховують до своїх університетів 50 % іноземних студентів з усього світу;
- 70 % студентів з Азійського й Тихоокеанського регіонів здобувають вищу освіту у Австралії, Великій Британії, США;
- 40 % європейських студентів їдуть на навчання до англomовних країн;
- Велика Британія приймає на післядипломне навчання найбільшу кількість європейських студентів;
- США зараховує на докторські програми більше іноземних студентів, ніж усі разом країни-члени ОЕСР [3, 115-116].

Водночас, прискорений розвиток інституційної мобільності провайдерів вищої освіти певною мірою підтримується й стимулюється завдяки міжнародному статусу англійської мови, адже найактивніше на ринку освітніх послуг створюють свої філії саме американські, австралійські й британські університети, викладання в яких здійснюється англійською мовою. У такий спосіб філії університетів експортують не лише змістове наповнення своїх програм, а й нові методики викладання і проведення досліджень. Результатом зазначеного експорту у позитивному аспекті виступає поліпшення якості вищої освіти в цілому для країни-імпортера, а з іншого боку, певне знецінення традиційних національних моделей функціонування вищої освіти.

Здійснений нами аналіз наукової літератури з теми дослідження показує, що домінування англійської мови у світовому освітньо-науковому просторі має як переваги, так і недоліки. У цілому, більшість експертів вважають світове поширення англійської мови позитивною тенденцією, котра сприяє глобалізації й формуванню міжнародної академічної культури, з огляду на те, що глобальне академічне середовище об'єктивно потребує єдиної мови спілкування. Національні системи вищої освіти і науки більшості країн з ентузіазмом використовують англійську мову як засіб посилення своєї інтернаціоналізації та конкурентоздатності на світовому ринку освітніх послуг, що, з іншого боку, призводить до встановлення гегемонії англomовної академічної спільноти і створює перешкоди для неанглomовних науковців й університетів в їхній участі у розвитку наукової галузі. Польська дослідниця Ганна Дужак назвала цей процес «формуванням академічної монокультури» [2, 6], що загрожує пануванням наукової методології англomовних суспільств у переважній більшості дисциплін та обмежує поширення дослідницьких парадигмальних підхо-

дів представників інших культур, зважаючи на той факт, що навіть міжнародні наукові форуми використовують англійську як єдину офіційну мову спілкування.

До недоліків «лінгвістичного імперіалізму» англійської мови Філіп Альтбах відносить посилення впливу англословних наукових шкіл, переважно з США та Великої Британії [1, 3]. Загальновідомо, що у цих країнах розташовані провідні університети світу, котрі продукують більшу частку наукового знання й здійснюють більше відкриттів у загальносвітовому масштабі, а відтак стають академічними центрами низки наукових галузей. Розроблені ними принципи, норми, методології та напрями наукових досліджень займають лідируючі позиції на світовій арені. Постає цілком обґрунтоване питання: а якою є доля національних наукових спільнот у англословному глобальному середовищі? Адже проблема глобального і національного визнання результатів наукових досліджень завжди існувала у академічному просторі, оскільки знання має інтернаціональну сутність. Відповідно до усталеної протягом століть наукової традиції, найбільше цінується знання, котре визнане міжнародною академічною спільнотою. Тому природним видається прагнення науковців з різних країн публікувати власні наукові розробки англійською мовою у провідних фахових часописах. Негативним наслідком може стати орієнтація на дослідження, тематика і методологія котрих є актуальною у міжнародному вимірі й менш затребувана на національному рівні окремих країн та регіонів. Зазначені чинники, на нашу думку, посилюють процеси гомогенізації знання, оскільки домінування англійської мови в освітньо-науковій галузі у поєднанні з формувально-прогностичною функцією англословних наукових журналів значною мірою впливають на зменшення різноманітності наукової проблематики та методологій наукового дослідження.

Отже, враховуючи визначальний вплив глобалізації на напрями розвитку світової економіки, інтернаціоналізації вищої освіти і науки, домінування англійської мови, як глобальної академічної мови, - є невідворотною реальністю у найближчому майбутньому. Попри це, національні й локальні наукові спільноти та системи вищої освіти заслуговують на повагу, підтримку й захист, оскільки вони привносять у глобальну систему цінне різноманіття перспективних напрямів досліджень. Інтернаціоналізація вже довела свій позитивний вплив на підвищення рівня якості вищої освіти та формування відповідального глобального громадянства у світі, але гомогенізація сприятиме втраті локальних та регіональних вимірів розвитку освіти й науки, а також продукування нових дослідницьких ідей поза усталеними міжнародними тенденціями. З часом, повністю відкритий ринок освітніх послуг послабить значимість національних академічних спільнот у той самий спосіб, як найпоширеніші мови світу поглинають маловживані локальні мови національних меншин. Саме тому на національному рівні урядами країн має здійснюватися двовекторна політика: по-перше, стимулювання й заохочення впровадження у освітньо-науковий сектор англійської та інших мов міжнародного спілкування для визнання й поширення академічних здобутків національної культури, а, по-друге, комплексна підтримка розвитку освіти і науки на національних традиціях мови і методології задля збереження й поглиблення національної ідентичності. Оцінювання академічних досягнень науковців не має залежати виключно від міжнародного визнання у світовий рейтинг, а будуватися на збалансованому поєднанні локальних і глобальних показників їх діяльності. Усвідомлення важливості й цінності формування національних науково-інтелектуальних спільнот і просування їх на міжнародний рівень є критично необхідним для сталого розвитку нації та її інтелектуальної незалежності.

Література

1. **Altbach P. G.** The Imperial Tongue: English as the Dominating Academic Language / Philip G. Altbach // International Higher Education. – 2007. – № 49 (Fall). – P. 2 – 4.
2. **Curry M.J., Lillis T.** The Dominance of English in Global Scholarly Publishing / Mary Jane Curry, Theresa Lillis // International Higher Education. – 2007. – № 46 (Winter). – P. 6 – 7.
3. **Hughes R.** Internationalization of Higher Education and Language Policy: Questions of Quality and Equity / Rebecca Hughes // Higher Education Management and Policy. – 2008. – Vol. 20. – № 1. – P. 111 – 128.
4. **OECD.** Higher education to 2030: Globalization. – Paris: OECD, 2009. – 360 p.
5. **Rostan M.** English as “Lingua Franca” and Internationalization of Academe / Michele Rostan // International Higher Education. – 2011. – № 63 (Spring). – P. 11 – 13.